

Wstęp

W 2008 roku Zespół Doradców Strategicznych Premiera przygotował *Raport o kapitale intelektualnym Polski*, w którym nakreślił długofalową wizję rozwoju kraju. Jedną z ważniejszych części owego dokumentu był rozdział poświęcony dzieciom i młodzieży, w tym kwestii edukacji. Nie ulega bowiem wątpliwości, że dbałość o jakość kształcenia stanowi gwarancję stałego wzrostu kapitału kulturowego społeczeństwa. W raporcie zwrócono uwagę między innymi na szczególną rolę nauczycieli. Autorzy raportu – powołując się na badania przeprowadzone przez McKinsey&Co¹ – stwierdzają, że „wpływ jakości nauczycieli na wyniki uczniów jest kluczowy – ważniejszy od wielkości klas, wyposażenia szkół czy nakładów finansowych na edukację”².

Po 11 latach od publikacji raportu powyższe stwierdzenie jest nadal aktualne. Współczesna szkoła potrzebuje kompetentnych nauczycieli, którzy podążają wyzwaniom, jakie stawia nam zarówno teraźniejszość, jak i niewiadoma przyszłość.

Żyjemy w świecie niezwykle szybkich transformacji, dokonujących się we wszystkich dziedzinach życia. Podstawowym zadaniem szkoły, a zatem nauczycieli, jest więc przygotowanie dzieci i młodzieży do

¹ *How the world's best-performing school systems come out on top*, McKinsey&Co, 2007, <https://www.mckinsey.com/industries/social-sector/our-insights/how-the-worlds-best-performing-school-systems-come-out-on-top>; dostęp: 26.07.2019.

² *Raport o kapitale intelektualnym Polski*, Warszawa, 10 lipca 2008, <https://docplayer.pl/14801897-Raport-o-kapitale-intelektualnym-polski-warszawa-10-lipca-2008-r.html>; dostęp: 26.07.2019.

życia w świecie, w którym konieczne będzie stałe zdobywanie wiedzy i umiejętności oraz modyfikowanie tych już posiadanych. Aby tego dokonać, nauczyciel sam musi wykazać się zdolnością adaptacji do zmian – do nowej rzeczywistości, nowych uczniów. Niewątpliwie kreatywność jest w tym wypadku niezbędna. Aby ją jednak skutecznie wykorzystać, potrzebne są dobre schematy, stanowiące bazę dla innowacyjnych działań.

Tytuł książki, którą oddajemy do rąk Czytelników, ukierunkowuje sposób myślenia o współczesnej szkole i współczesnym nauczycielu, który musi znaleźć swój sposób uczenia. Czy będzie to uczenie oparte na schematach? A może uczenie kreatywne? Trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi, ponieważ sytuacja jest zbyt złożona, żeby można było zastosować jakiegokolwiek uogólnienia. Z jednej strony – spotkamy się z koniecznością zmierzenia się z dość sztywną podstawą programową, z drugiej – z potrzebą rozbudzania indywidualnych zainteresowań uczniów. Pracując w takim czy innym zespole klasowym, nauczyciel ma przed sobą jednocześnie grupę i jednostki, przy czym każda klasa jest inna. Do tego należy dodać wymagania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych: uczniów wybitnych, dysfunkcyjnych, cudzoziemców. A to tylko niektóre kwestie dostrzegane przez autorów tekstów tu prezentowanych.

Książka *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole. Między schematyzmem a kreatywnością* składa się z czterech części. Pierwsza z nich została zatytułowana *Nauczyciel we współczesnej szkole*. Otwiera ją artykuł Pawła Sporka, który – korzystając z koncepcji Berniego Neville'a – szuka wśród nauczycieli (również polonistów) archetypów postaciowanych przez różne bóstwa greckie, aby ukazać zmienność wzorca osobowego nauczyciela na przestrzeni czasu.

Do koncepcji edukacji progresywistycznej odwołuje się z kolei Marek Piotrowski, poddając krytycznemu oglądowi współczesną polską szkołę. Autor stwierdza między innymi, że mimo reform nie kształci ona wystarczająco kompetentnych absolwentów i jest słabo dostosowana do współczesnej sytuacji społeczno-kulturowej.

Autorską koncepcję polonistyki performatywnej omawia Marek Pieniążek, który widzi w niej narzędzie wspomagające rozwój kompetencji społeczno-kulturowych i odpowiedź na wyzwania nadchodzących czasów. Pożądanymi kompetencjami przyszłości są sprawczość, kreatywność i umiejętność podtrzymywania więzi społecznych (kształcone

dzięki czytaniu, interpretowaniu czy przeżyciu estetycznemu – czyli działaniom dokonywanym na tworzywie literackim).

Zofia Pomirska przekonuje o konieczności uwzględniania przez polonistów perspektywy konstruktywistycznej. Autorka przywołuje główne założenia konstruktywizmu oraz innych wspierających go koncepcji, między innymi oceniania kształtującego czy teorii inteligencji wielorakich, i przedstawia przykłady ich realizacji.

Problemy współczesnej edukacji szkolnej dostrzega Stanislav Štěpáník. Zwraca on uwagę na małą efektywność nauczania komunikacyjnego (na gruncie języka czeskiego jako ojczystego), wskazuje różne przyczyny tego zjawiska i postuluje zasadność prowadzenia nad nim międzynarodowych badań.

Na pytanie, jakiego polonisty potrzebuje współczesna szkoła, próbuje odpowiedzieć Jolanta Fiszbak. Na podstawie przeprowadzonych wśród uczniów badań ankietowych zastanawia się, jakie czynniki decydują o niechęci dzieci i młodzieży do uczenia się języka polskiego i na ile istotna jest w tej kwestii osobowość nauczyciela.

Trudności, z jakimi uczestnicy procesu edukacji mierzą się na co dzień, omawia Anna Janus-Sitarz, nazywając współczesne realia „czasami niepokoju”. Ich właściwości to między innymi chaos po reformie strukturalnej, kryzys wzajemnego zaufania, zawierucha lekturowa i spadek prestiżu zawodu nauczyciela, a wszystko to na tle ogólnych zjawisk, takich jak migracja, inkluzja czy dominacja kultury cyfrowej. Źródłem inspiracji w rozwiązywaniu wyżej wymienionych problemów mogą być, według Autorki, programy fińskie czy anglosaskie.

Nowym zadaniem stojącym przed nauczycielem jest także, według Hanny Kądziołki-Sabanty, przygotowanie uczniów do wejścia na rynek pracy. Edukacja polonistyczna to okazja do ćwiczenia między innymi umiejętności argumentacji; selekcyjonowania, przetwarzania i interpretowania informacji; otwartości wobec odmiennych poglądów, czyli kompetencji kluczowych w przyszłości zawodowej ucznia.

Kolejną część, zatytułowaną *Kreatywny nauczyciel. Kreatywny uczeń*, rozpoczyna tekst Zuzanny Czechowskiej, która pisze o konieczności rozwijania twórczej postawy zarówno u ucznia, jak i u nauczyciela. Na podstawie przeprowadzonych badań Autorka stwierdza, że studenci filologii polskiej (specjalizacji nauczycielskiej) wykazują kreatywne podejście do zawodu i chcą w przyszłości wykształcić ludzi myślących samodzielnie, nieschematycznie i niestereotypowo.

Magdalena Trysińska zadaje pytanie, czy sztywny wzorzec gatunkowy, jakim jest rozprawka szkolna, pozwala uczniom na kreatywne działania. Na przykładzie wypracowań uczniowskich Autorka omawia podejmowane przez piszących próby przełamania schematu w aspektach: formalnym, realizacji treści, kompozycyjnym, językowym i stylistycznym. Zastanawia się także, dlaczego uczniowie rzadko decydują się poza ten schemat wykraczać.

Propozycję rozwijania kompetencji humorystycznej jako integralnego komponentu kształcenia polonistycznego przedstawia Anna Krasowska. Udowadnia ona, że umiejętność odbioru i tworzenia tekstów humorystycznych rozwija uczniów na wielu płaszczyznach (między innymi językowej, społecznej i kulturowej).

Krzysztof Biedrzycki zastanawia się nad przyczynami uczniowskiego lęku przed interpretacją (nieufność wobec aktu interpretacji, brak jasnych kryteriów oceny, negatywne podejście nauczycieli) i postuluje konieczność ćwiczeń w tym zakresie (interpretacja jako fundamentalna aktywność człowieka poznającego świat).

Nową metodę nauczania, silnie zakorzenioną w świecie cyfrowym, przedstawia Anna Ślósarz. Wizualizacja słów kluczowych wiersza może być atrakcyjnym urozmaiceniem tradycyjnego interpretowania tekstów poetyckich. Autorka prezentuje różne narzędzia (programy komputerowe) ułatwiające tego typu analizę utworów.

Do ćwiczenia umiejętności oceny tekstów medialnych zachęca polonistów Danuta Kępa-Figura, która proponuje wykorzystanie w tym celu zasady kooperacji Paula Grice'a. Przykładowa analiza porównawcza tekstów (informacji dziennikarskich) może stanowić inspirację dla nauczycieli uczących na różnych etapach edukacji i być zachętą do uwzględniania na lekcjach języka polskiego refleksji nad współczesnymi mediami.

Karolina Wawer omawia metodę projektu na przykładzie konkretnej inicjatywy, podjętej przez studentów specjalności nauczycielskiej, i podkreśla zasadność jego stosowania również na poziomie szkoły wyższej. Prezentuje także stworzoną w ramach wspomnianego projektu grę dydaktyczną (poruszającą kwestię imigrantów z Ukrainy).

Część Polonistyka – nie tylko cyfrowa otwiera tekst Krzysztofa Kaszewskiego, który prezentuje autorską koncepcję wykorzystania mediów cyfrowych w procesie edukacji. Zaproponowany przez Autora model

obejmuje trzy poziomy zanurzenia w świecie mediów: przekształcenie, poszerzenie i otwarcie. Typologia ta ma poszerzyć wiedzę o naturze narzędzi cyfrowych i pomóc korzystać z pełni ich możliwości.

Potrzebę wprowadzania na lekcjach języka polskiego interpretacji dzieł sztuki (zarówno w roli kontekstów, jak i autonomicznych tekstów) postuluje Michał Friedrich, który omawia korzyści płynące z namysłu nad powinowactwem literatury i sztuki. Poza inspiracjami warsztatowymi w jego tekście można znaleźć także przekonanie o potrzebie ogólnej edukacji humanistycznej.

Agnieszka Kowalkiewicz-Kulesza podkreśla rolę słuchowisk w kształceniu polonistycznym. Dostrzega ona zanik kultury audialnej i obniżenie kompetencji odbiorczych w tym zakresie. W swoim tekście omawia więc przykładowe słuchowiska radiowe i sposoby ich wykorzystania.

O miejscu radia w dydaktyce polonistycznej pisze także Alena Podvazkina, która rozważa możliwości wykorzystania audycji radiowych do realizacji celów edukacyjnych. Na podstawie przeprowadzonego badania Autorka formułuje wnioski dotyczące korzyści płynących z obecności tekstów audialnych na lekcjach języka polskiego.

Ostatni dział nosi tytuł *Uczeń o specjalnych potrzebach*. Tekst Doroty Karkut, który rozpoczyna tę część, uświadamia potrzebę ciągłego poszerzania kompetencji przez nauczycieli – w tym wypadku pracujących z uczniami dysfunkcyjnymi. Absolwenci studiów polonistycznych często nie czują się wystarczająco przygotowani do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach. Jednym z postulatów Autorki jest więc konieczność wprowadzania tego typu treści na zajęciach uniwersyteckich.

Problemy komunikacyjne uczniów z ASD opisuje Helena Balcerek, która prezentuje sprawdzone rozwiązanie metodyczne, mogące pomóc nauczycielom w skutecznym rozwijaniu kompetencji komunikacyjnej u dzieci z tym typem zaburzeń (na poziomie szkoły podstawowej).

Magdalena Marzec-Jóźwicka i Tomasz Korczyński podkreślają potrzebę kształcenia przyszłych nauczycieli pod kątem umiejętności psychopedagogicznych, pozwalających wspierać ucznia w rozwoju i adekwatnie reagować na problemy, takie jak agresja, uzależnienie czy depresja. Autorzy przekonują także o konieczności współpracy polonisty ze szkolnym psychologiem.

Uczniami o specjalnych potrzebach są też migranci, czyli dzieci z innych kręgów kulturowo-językowych. Wioleta Luchowska opisuje

doświadczenie pracy z uczniami z arabskiego kręgu kulturowego i proponuje konkretne rozwiązania (karty pracy) ułatwiające im adaptację w polskiej szkole.

Różnorodność zagadnień podejmowanych przez Autorów tej książki uświadamia, jak wiele wyzwań – ale też możliwości – stoi przed współczesnymi nauczycielami. Mamy nadzieję, że zaprezentowane tu teksty okażą się cenną inspiracją dla obecnych i przyszłych polonistów.

*Katarzyna Maciejak
Magdalena Trysińska*